

УДК 349.2:331.2(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2564464>

Л.Ю. МАЛЮГА,

старший науковий співробітник юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, м. Київ, Україна; e-mail: lesya_maluga@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ЛАТВІЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

L.J. MALIUNA,

Senior Research Assistant, Law Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ph.D. in Law, Kyiv, Ukraine; e-mail: lesya_maluga@ukr.net;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0523-221X>

PROSPECTS OF INTRODUCTION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE LATVIAN EXPERIENCE IN REFORMING SOCIAL LEGISLATION

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Доведено, що інтеграційні процеси в Україні зумовили актуалізацію питання про вдосконалення вітчизняного законодавства та адаптацію до європейського законодавства, зокрема і соціального. Обґрунтовано, що взірцем для України у контексті побудови успішної європейської держави є Латвія, де за короткий строк здійснені складні перетворення економічної, політичної та соціальної сфер. Це дозволило Латвії досягти одного із найвищих рівнів розвитку серед країн колишнього Радянського Союзу. Встановлено, що Латвія є державою, у якій успішно відбулась адаптація соціального законодавства до положень *acquis communautaire*. З'ясовано, що між Україною та Латвією встановлено співробітництво у соціальній сфері. Виконано аналіз соціального законодавства Латвії та України, визначено їхнє співвідношення за загальними та спеціальними ознаками. Запропоновано напрями використання позитивного досвіду соціального законодавства Латвії в Україні.

Ключові слова: соціальне законодавство; *acquis communautaire*; Латвія та Україна; позитивний досвід; адаптація

***

It is proved that integration processes in Ukraine led to actualization of the issue of improving the domestic legislation and adaptation to European legislation, including social ones. It is substantiated that the former Soviet republic - Latvia, as it managed to implement short-term complicated transformations that affected the economic, political and social spheres, is an example for Ukraine in the context of building a successful European state. Reforms, their successful conduct, effective legislation, and the implementation of its regulations allowed Latvia to achieve one of the highest levels of development among the countries of the former Soviet Union. It is established that Latvia is a state in which the adaptation of social legislation to the provisions of the *acquis communautaire* has been successfully implemented. It is revealed that between Ukraine and Latvia, cooperation in the social sphere was established. The analysis of social legislation of Latvia and Ukraine is carried out, their correlation is determined on the general and special grounds. Areas of use of positive experience of social legislation of Latvia in Ukraine are offered. Summed up following tendencies of use of the experience of Latvia in implementation of the latest legislation of the European Union: 1) fulfillment of all requirements of the European Union regarding regulation of health care, conditions and safety of work, employment, social protection of people who have lost their jobs, etc.; 2) legislative regulation of the interests of different categories of the population, regardless of sex, age, social status, which needs the state assistance; 3) the updating of domestic legislation, since most acts of social legislation of Ukraine were adopted in the first years after the proclamation of independence.

Key words: social legislation; *acquis communautaire*; Latvia & Ukraine; positive experience; adaptation

Постановка проблеми

Актуальність дослідження питання використання позитивного досвіду прийняття соціального законодавства Латвії в Україні полягає у тому, що Латвія є прекрасним прикладом реалізації соціальних цілей, які протягом останніх десяти років декларує Україна. У європейській спільноті, частиною якої себе бачить Україна, права людини та їхній захист, цінність людського життя і здоров'я та усвідомлення необхідності задоволення соціально-економічних потреб населення є фундаментальними. Протягом періоду незалежності України вітчизняному законодавцю так і не вдалось регламентувати соціальну сферу таким чином, щоб вона відповідала кращим європейським зразкам. Однією з основних умов євроінтеграції України було і залишається досягнення належного рівня зближення та узгодженості українського законодавства із правовою системою Європейського Союзу, а у контексті соціальної політики – належне забезпечення прав людини, поваги до цінності її життя і здоров'я, а також соціально-економічне забезпечення на рівні європейських стандартів. Тому, для України у контексті потенційного вступу до Європейського Союзу важливо врахувати досвід тих держав, які успішно реалізували цілі, поставлені на сьогодні перед Україною. У даному контексті країни Прибалтики, і у тому числі й Латвія, є чи не найвдалішим зразком з огляду на історичну близькість наших держав. Дослідження соціального законодавства Латвії дозволить виділити перспективні шляхи удосконалення соціального законодавства України та надати науково обґрунтовані пропозиції щодо використання позитивного досвіду Латвії в Україні.

Проблематика використання позитивного досвіду Латвії в сфері соціального законодавства є фактично новою для правової доктрини нашої держави. Разом із тим, практика законотворчої діяльності країн Прибалтики частково опрацьована українськими вченими. Так, В.М. Завадський дослідив процес європейської інтеграції країн Балтії [1], Ю.П. Гаряча – питання адаптації законодавства країн Балтії до надбання спільноти (*acquis communautaire*) [2], О.М. Ганечко – позитивний досвід Латвії щодо правового регулювання системи оплати праці [3].

Щодо зарубіжних наукових досліджень, можна виділити роботи А. Дмитровса (*Aleksejs Dimitrovs*, 2012), в якій викладені сучасні тенденції та виклики законодавства Латвії про рівність, в тому числі й у контексті Закону Латвії «Про соціальне забезпечення» [4]; З. Кунска та

Т. Муравська (*Zane Cunska and Tatjana Muravska*) дослідили питання впровадження соціальної політики в Латвії після вступу даної держави до Європейського Союзу [5]. Проте, усі названі публікації були присвячені загальним питанням, пов'язаним зі станом законодавства країн Прибалтики; в них розкриті виключно питання правового регулювання окремих соціальних аспектів або ж здійснено дослідження соціального законодавства окремих країн Прибалтики; не визначені напрями використання позитивного досвіду в Україні, а також пропозиції щодо їх реалізації.

Звідси, метою статті є аналіз соціального законодавства Латвії та визначення його позитивних і негативних аспектів. Її наукова новизна полягає в встановленій автором специфіці соціального законодавства Латвії у порівнянні з особливостями соціального законодавства в Україні та розроблених законодавчих пропозиціях із вдосконалення ряду нормативно-правових актів національного соціального законодавства на основі позитивного латвійського досвіду. Завданнями статті є аналіз соціального законодавства Латвії та України, характеристика їх основних норм у контексті співвідношення за загальними та спеціальними ознаками; формування конкретних пропозицій щодо напрямів використання позитивного досвіду соціального законодавства Латвії в Україні.

Специфіка соціального законодавства Латвії

В червні 1995 року Європейський Союз підписав так звані "Європейські угоди" (або угоди про асоціацію) з Латвією, Литвою та Естонією [6–8], які набули чинності в 1998 році і до кінця року всі три країни подали заявки про вступ до Європейського Союзу [2, с.195]. Зазначена угода охопила широке коло напрямів співробітництва Латвії із країнами Європейського Союзу, у тому числі і щодо політичного, економічного співробітництва, адаптації законодавства. При цьому варто відзначити, що положення даної угоди передбачали значно тісніше співробітництво, аніж умови Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [9], укладеної дещо раніше. Також звернемо увагу на те, що фактично угода про асоціацію Європейського Союзу з Латвією була укладена більш, ніж на півтора десяти років раніше, аніж з Україною [10], не зважаючи на те, що курс на євроінтеграцію та на перехід від авторитаризму до демократії був закладений усіма державами майже одночасно. Втім, країни Прибалтики значно швидше наблизились до своєї цілі.

Доречно зауважити, що в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [9] було визначено пріоритетні сфери адаптації законодавства України до законодавства ЄС та спрямовано курс зовнішньої політики до наближення вітчизняного законодавства із європейськими аналогами. В статті 1 Угоди зазначалося, що однією з цілей встановлення партнерства між Співтовариством і його державами-членами з одного боку, та Україною з іншого боку, є створення основ взаємовигідного соціального співробітництва. Очевидно, будь-яке співробітництво у соціальній сфері є ускладненим, якщо зміст актів внутрішнього законодавства держав суттєво відрізняється один від одного. Тож, можна зробити висновок, що передумови адаптації соціального законодавства України до *acquis communautaire* були закладені саме в цій статті. Стаття 25 даної Угоди була присвячена координації соціального забезпечення, яка передбачала, що сторонами укладено узгодження прийняти положення, необхідні для координації систем соціального забезпечення робітників в Україні та європейських державах. В частині 1 статті 51 Угоди було вперше актуалізовано проблему зближення того, що існує, та майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства шляхом встановлення "приблизної адекватності законів" у 16 пріоритетних для зміцнення економічних зав'язків сферах, деякі із яких мають відношення і до соціальної. Втім, про зближення національних соціальних законодавств мова прямо не йшла. В статті 71 Угоди врегульовувалось питання співробітництва в соціальній галузі, що передбачалось доволі масштабним і поширювалось на сфери освіти, підготовки, сприяння у розробці заходів, досліджень, технічної допомоги, співпраці тощо. Аналіз даної угоди засвідчив, що в її положеннях були закладені основи співробітництва України та державами-членами Європейського Союзу із соціальних питань.

Як наслідок зазначеної норми, Україна уклала договори про партнерство у соціальних питаннях із кожною з Прибалтійських країн, у тому числі з Латвією. Так, 26.02.1998 року відбулось підписання Договору між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення [11]. У статті 6 вказаного Договору визначено умови, які в загальних рисах характеризують мету угоди: 1) на працюючих за наймом осіб або осіб, які самостійно займаються трудовою діяльністю, поширюється

законодавство держави, на території якої вони виконують роботу за наймом або здійснюють трудову діяльність, незалежно від місця їхнього постійного проживання; 2) на осіб, які самостійно займаються трудовою діяльністю і постійно проживають на території однієї держави, але здійснюють трудову діяльність на території обох держав, поширюється законодавство держави, на території якої постійно проживає особа; 3) сплата внесків державного обов'язкового соціального страхування провадиться працедавцем, працівником, або особою, яка самостійно займається трудовою діяльністю, починаючи з першого дня роботи відповідно до законодавства держави, під дію якого він підпадає. Враховуючи положення договору, норми соціальних законодавств обох держав потребують однакового застосування його положень, що обумовлює зближення національних соціальних законодавств.

Окрім підписаного Україною і Латвійською Республікою договору, актуальність наближення соціального законодавства України до соціального законодавства Латвії можна пояснити наступним чином: 1) Латвією було виконано критерії членства у Європейському Союзі, про що власне свідчить те, що дана держава є частиною цієї організації; 2) виконання критерію адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* є ключовим для країни-кандидата, оскільки він є базисом, на основі якого реалізуються економічні та політичні перетворення, а отже законодавство Латвії є адаптованим до *acquis communautaire*; 3) у Євросоюзі зберігаються єдині стандарти соціального захисту, а отже ці ж стандарти втілені і в латвійській правовій системі; 4) у Європейському Союзі існує єдина правова система, що регулює питання охорони здоров'я, умов та безпеки праці, працевлаштування, соціального захисту людей, що втратили роботу, а це свідчить про те, що Латвія імплементувала такі механізми у свою національну правову систему. Тобто, враховуючи, що соціальне законодавство Латвії пройшло процес адаптації до *acquis communautaire*, цілком логічним є висновок, що в інтересах України використати законодавчий досвід даної держави та наблизити національне законодавство до європейських стандартів.

За загальним правилом під соціальним законодавством розуміють сукупність правових норм, що регулюють правовідносини найманої праці, а також заходи надання допомоги особам, що не мають коштів для існування. Зокрема,

це стосується Законів України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12], "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 09.07.2003 р. № 1057–IV [13], "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" від 21.11.1992 р. № 2811–XII [14], "Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю" від 16.11.2000 р. № 2109–III [15], "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 01.06.2000 р. № 1768–III [16], "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю" від 18.05.2004 р. № 1727–IV [17], "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" від 21.03.1991 р. № 875–XII [18], "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16.12.1993 р. № 3721–XII [19], "Про пенсійне забезпечення" від 05.11.1991 р. № 1788–XII [20], "Про статус ветеранів війни, гарантії, їх соціального захисту" від 22.10.1993 р. № 3551–XII [21] тощо. Тож, досліджуючи соціальне законодавство Латвії, варто акцентувати увагу на можливості удосконалення вищенаведених нормативно-правових актів, а також на аналізі нормативно-правових актів законодавства Латвії, які відповідають вітчизняним.

Так, у науковій літературі відзначається, що особливість соціального законодавства Латвії проявляється передусім у специфіці її пенсійної системи. Так, як відзначає І.С. Ярошенко, із колишніх соціалістичних республік Латвія є єдиною країною, де вдалося послідовно і досить успішно реформувати пенсійну систему за накопичувальним принципом [22, с.215]. З прийняттям в Україні Законів "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12] та "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 09.07.2003 р. № 1057–IV [13] пенсійна система України стала подібною до латвійської, адже з трьох рівнів пенсійного страхування, другий – це накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. При прийнятті даного нормативно-правового акту передбачалось, що накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування буде введена в дію у 2012 році, а її сутність полягатиме у тому, що частина обов'язкових пенсійних відрахувань буде спрямована на персональні рахунки громадян. Ці кошти будуть інвестуватися в українську економіку, а інвестиційний дохід збільшуватиме розмір майбутніх пенсійних виплат. Проте, запрацювала вона фактично лише

з початку 2019 року, згідно Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій" від 03.10.2017 р. № 2148–VIII [23]. Тому запровадження досвіду Латвії в Україні не є доцільним, адже подібна система на сьогодні вже функціонує і в Україні.

Загалом, соціальне забезпечення в Латвії регулюється Законом "Про державне соціальне страхування" (*Par valsts sociālo apdrošināšanu*) [24] 1997 року. Аналіз його положень свідчить про те, що Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12] є досить близьким до його змісту, втім певні відмінності все ж мають місце. Перш за все, звернемо увагу на те, що згідно зі статтею 7 Закону Латвії, для кожного виду соціального страхування визначена окрема ставка і тому внески надходять у виокремлений бюджет конкретного виду страхування: 1) спеціальний бюджет державних пенсій; 2) спеціальний бюджет зайнятості; 3) спеціальний бюджет на нещасні випадки на виробництві; 4) спеціальний бюджет на інвалідність, материнство та хворобу [24]. Також підкреслимо, що для кожного зі спеціальних бюджетів може бути встановлений резерв, в якому нараховується перевищення надходжень спеціального бюджету над обсягом фінансування наданих послуг соціального страхування. Для порівняння, згідно статті 4 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12], на сьогодні керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням, провадження акумуляції страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечення фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється Фондом соціального страхування України. У порівнянні із Латвією, вважаємо таку структуру менш прозорою, адже розподіл коштів за усіма потребами здійснюється із одного фонду. Відповідно, видатки на одні потреби можуть неконтрольовано перевищувати видатки на інші, в свою чергу обмежуючи можливості держави забезпечити усіх потребуючих осіб. У Латвії дана процедура є більш організованою. Існує окремий фонд на кожну із потреб соціального забезпечення, у кожного фонду наявний резервний фонд, на випадок, якщо його кошти закінчаться. Також Фонд соціального страхування України не може займатися іншою діяльністю, крім тієї, для

якої його створено, та використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з цією діяльністю, тобто відсутня можливість примножувати статки громадян. Тож, на наше переконання, зміна структури Фонду соціального страхування України позитивно вплине на соціальне забезпечення громадян України, а використання для цього досвіду Латвії цілком доцільно.

Наступний момент, на який варто звернути увагу – в Латвії роботодавці несуть відповідальність за неофіційне працевлаштування працівників, і відповідно не виплату страхових внесків. В статті 15 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 № 1058-IV [12] визначено, що роботодавець несе відповідальність за: 1) порушення порядку використання коштів Фонду, несвоєчасне або неповне їх повернення; 2) несвоєчасне подання або неподання відомостей; 3) подання недостовірних відомостей про використання коштів Фонду; 4) шкоду, заподіяну застрахованим особам або Фонду внаслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків. У статті 16¹ Закону Латвії "Про державне соціальне страхування" (Par valsts sociālo apdrošināšanu) [24] дане питання врегульовується дещо інакше. Якщо роботодавець найняв працівника без укладення трудового, господарського чи цивільного договору, а також не сплатив страхові внески, або сплатив не у повному обсязі, Служба державних доходів стягує з роботодавця обов'язкові внески з суми, виходячи інформації, що є у розпорядженні Служби державних доходів, про розмір винагороди, передбачений за виконання подібної роботи. Якщо неможливо визначити період, протягом якого роботодавець найняв особу без укладення трудового договору, вважається, що особа працює протягом трьох місяців, включаючи календарний місяць, в якому було виявлено порушення, якщо роботодавець або працівник не зможуть довести меншу тривалість зайнятості. У Законі України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV [12] вказується, що достовірність зазначених у документах даних перевіряється Фондом, а у разі подання недостовірних відомостей, використання роботодавцем коштів Фонду з порушенням встановленого порядку роботодавець добровільно чи на підставі рішення суду повинен відшкодувати страховику заподіяну шкоду. Втім зазначена процедура ніяким чином не конкретизується.

Ставка обов'язкового внеску, якщо працівник застрахований на всі види соціального

страхування, згідно Закону Латвії "Про державне соціальне страхування" (Par valsts sociālo apdrošināšanu) [24], становить 35,09 %, з яких 24,09 % сплачує роботодавець, а 11 % – працівник. В Україні система дещо інакша. Роботодавець сплачує за кожного працівника єдиний соціальний внесок у розмірі 22 % від розміру його заробітної плати, а сам працівник сплачує податок з доходів фізичних осіб у розмірі 18 %. Тобто, звернемо увагу, що в Україні роботодавці сплачують менше, а працівники навпаки – більше, у порівнянні з Латвією.

В деяких моментах громадяни Латвії отримують значно ширший обсяг соціального забезпечення, аніж громадяни України. Так, згідно зі статтею 20 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV [12], видами матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є: 1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною); 2) допомога по вагітності та пологах; 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві); 4) оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм. Для порівняння лише у контексті допомоги по тимчасовій непрацездатності громадяни Латвії отримують: 1) лікування; 2) лікувальні засоби, в т.ч. придбання медикаментів; 3) медичну і соціальну реабілітацію; 4) проїзні витрати при відвідуванні лікувального закладу (на громадському транспорті, або в разі недоступності лікувального закладу на громадському транспорті, або за станом здоров'я застрахованої особи, витрати на використання особистого транспорту по відповідному маршруту і кілометражу, витрата бензину); 5) протезування, придбання технічних допоміжних засобів (протезно-ортопедичних виробів) та засобів особистого вжитку; 6) оплату супроводжуючого; 7) професійну реабілітацію; 8) перекваліфікацію. Тобто, замість одного виду допомоги по тимчасовій непрацездатності, у латвійському законодавстві одночасно передбачено вісім видів.

Разом із тим, соціальне законодавство Латвії складає не лише Закон "Про державне соціальне страхування" (Par valsts sociālo apdrošināšanu) [24]. Офіційний веб-ресурс Агентства державного соціального страхування Латвії, до компетенції якого відноситься надання соціальних послуг, дозволяє більш широко ознайомитись із самими

послугами, які є доступними для громадян Латвії [25]. Так, згідно зі статтею 10 Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" від 21.11.1992 р. № 2811–XII [14], допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною. В свою чергу Закон Латвії "Про страхування материнства та хвороб" (*Par maternitātes un slimības apdrošināšanu*) [26] розрізняє окремо виплати батькам та матерям. Так, у статті 3 чітко виділено наступні види допомоги: 1) допомога по материнству; 2) допомогу по хворобі; 3) допомога на поховання; 4) пільги у зв'язку із батьківством; 5) допомога батькам. Остання надається батьку дитини, якщо відпустка у зв'язку з народженням дитини надана не пізніше, ніж протягом двох місяців з дня народження дитини. Тобто, українське законодавство, на відміну від латвійського, здійснює передусім захист материнства та сім'ї. В свою чергу, латвійське законодавство поширює свій захист і на чоловіків. Також звернемо увагу на те, що згідно зі статтею 6 Закону Латвії "Про страхування материнства та хвороб" (*Par maternitātes un slimības apdrošināšanu*) [26], допомога по материнству може бути надана батьку чи іншій особі, яка фактично здійснює догляд за дитиною, у наступних випадках: 1) якщо мати дитини померла під час родів або в період до 42-го дня післяродового періоду; 2) якщо мати у встановленому законом порядку, відмовилась від догляду за дитиною та її виховання; 3) якщо мати не може доглядати за дитиною в період до 42-го дня післяпологового періоду у зв'язку з хворобою, травмою або внаслідок інших пов'язаних зі станом здоров'я причин. Даний напрямок запозичення досвіду Латвії також вважаємо цілком актуальним, адже в Україні права батьків не захищені взагалі. Щодо інших видів соціальної допомоги, положення соціального законодавства України є цілком співставними із положеннями соціального законодавства Латвії.

Напрями удосконалення вітчизняного законодавства на основі досвіду Латвії

Виокремлення різних видів фондів соціального страхування дозволить кожному із них сформувати власний бюджет та більш прозоро здійснювати видатки за різними видами соціального забезпечення. Для цього пропонується:

1) внести зміни до Розділу II Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12]:

– надати назву Розділу "Спеціальні бюджети соціального страхування";

– передбачити в його змісті наступні статті:

"Стаття 4. Поняття спеціальних бюджетів соціального страхування. 1. Внески соціального страхування вносяться і послуги соціального страхування фінансуються з наступних спеціальних бюджетів: 1) спеціальний бюджет державних пенсій; 2) спеціальний бюджет зайнятості; 3) спеціальний бюджет нещасних випадків на роботі; 4) спеціальний бюджет інвалідності, материнства і хвороби. 2. Спеціальні бюджети адмініструються відповідно до Закону "Про управління спеціальними бюджетами соціального страхування". 3. Для кожного зі спеціальних бюджетів повинен бути утворений резерв, до якого зараховується перевищення доходів спеціального бюджету понад сумою фінансування наданих послуг соціального страхування. 4. Кожен резерв спеціального бюджету може бути використаний відповідно до закону.

Стаття 8. Спеціальний бюджет державних пенсій. 1. Кошти спеціального бюджету державних пенсій утворюють: 1) обов'язкові і добровільні внески для страхування пенсій за винятком внесків, внесених за схемою фондів державою пенсій; 2) дивіденди від переданих спеціальному бюджету державних пенсій часткою капіталу; 3) інші доходи. 2. З спеціального бюджету державних пенсій послуги із соціального страхування можуть фінансуватися тільки відповідно до Закону "Про пенсійне забезпечення", за винятком пенсій по інвалідності, та покриватися витрати розпорядника даного бюджету, пов'язані з адмініструванням бюджету.

Стаття 9. Спеціальний бюджет зайнятості. 1. Кошти спеціального бюджету зайнятості утворюють обов'язкові внески для страхування від безробіття та інші доходи. 2. З спеціального бюджету зайнятості можуть фінансуватися послуги із соціального страхування тільки відповідно до Закону "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" та покриватися витрати розпорядника даного бюджету, пов'язані з адмініструванням бюджету.

Стаття 10. Спеціальний бюджет нещасних випадків на роботі. 1. Кошти спеціального бюджету нещасних випадків на роботі утворюють обов'язкові внески для страхування від нещасних випадків на роботі та інші доходи. 2. З спеціального бюджету нещасних випадків на роботі можуть фінансуватися послуги із соціального страхування тільки відповідно до Розділу IV "Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності"

і покриватись витрати розпорядника даного бюджету, пов'язані з адмініструванням бюджету.

Стаття 11. Спеціальний бюджет інвалідності, материнства і хвороби. 1. Кошти спеціального бюджету інвалідності, материнства і хвороби утворюють обов'язкові внески для страхування інвалідності, материнства і хвороби та інші доходи. 2. З спеціального бюджету інвалідності, материнства і хвороби можуть фінансуватися послуги із соціального страхування тільки відповідно до Закону "Про посібниках по материнству і хвороби", а також пенсії по інвалідності та покриватися витрати розпорядника даного бюджету, пов'язані з адмініструванням бюджету";

– привести у відповідність до зазначених змін відповідні положення Законів України Про пенсійне забезпечення" від 05.11.1991 р. № 1788–XII [20], "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" від 02.03.2000 р. № 1533–III [27] а також до Розділу IV Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12] "Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності";

– прийняти Закон України "Про управління спеціальними бюджетами соціального страхування", у нормах якого врегулювати адміністрування спеціальними бюджетами соціального страхування.

2) збільшення обсягу соціального забезпечення громадян у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Для цього пропонується:

– доповнити Розділ IV "Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності" Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058–IV [12] статтею 20¹ "Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною)" наступного змісту:

"1. Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною) передбачає такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг: 1) лікування; 2) лікувальні засоби, в т.ч. придбання медикаментів; 3) медична і соціальна реабілітація; 4) проїзні витрати при відвідуванні лікувального закладу, у тому числі на громадському транспорті, або в разі недоступності лікувального закладу на громадському транспорті, або за станом здоров'я застрахованої особи, витрати на використання особистого транспорту по відповідному маршруту і кілометражу, витрата бензину; 5) протезування, придбання технічних допоміжних засобів

(протезно-ортопедичних виробів) та засобів особистого вжитку; 6) оплата супроводжуючого; 7) професійна реабілітація; 8) перекваліфікація".

3) надання ширших прав на соціальне забезпечення у зв'язку із народженням дітей чоловікам. Для цього пропонується внести наступні зміни до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" від 21.11.1992 р. № 2811–XII [14]:

– доповнити статтю 3 пунктом "б) допомога батькам";

– доповнити його розділом "Допомога на дітей батькам";

– передбачити у змісті даного розділу наступні статті:

"Стаття. Допомога по батьківству. Допомога по батьківству може бути надана батьку чи іншій особі, яка фактично здійснює догляд за дитиною, у наступних випадках: 1) якщо мати дитини померла під час родів або в період до 42-го дня післяродового періоду; 2) якщо мати у встановленому законом порядку, відмовилась від догляду за дитиною та її виховання; 3) якщо мати не може доглядати за дитиною в період до 42-го дня післяпологового періоду у зв'язку з хворобою, травмою або внаслідок інших пов'язаних зі станом здоров'я причин".

Стаття. Умови надання допомоги батькам за відпустку у зв'язку з народженням дитини. Право на отримання допомоги по батьківства надається батьку дитини, якщо відпустка у зв'язку з народженням дитини надана не пізніше, ніж протягом двох місяців з дня народження дитини.

Підставами призначення допомоги батькам за відпустку у зв'язку з народженням дитини є: 1) заява про призначення допомоги; 2) довідка від роботодавця про надання відпустки в зв'язку з народженням дитини".

Висновки

Можна зазначити, що за рівнем захищеності населення соціальне законодавство України цілком відповідає соціальному законодавству Латвії. Принципова різниця полягає лише у розмірах соціальних виплат та у рівнях реального втілення норм соціального законодавства в життя. Зокрема, встановлені наступні особливості адаптації латвійського соціального законодавства до стандартів Європейського Союзу:

1) у Євросоюзі зберігаються єдині стандарти соціального захисту, і ці ж стандарти втілені в латвійській правовій системі;

2) у Європейському Союзі існує єдина правова система, що регулює питання охорони здоров'я, умов та безпеки праці, працевлаштування, соціального захисту людей, що втратили роботу, а латвійська система соціального забезпечення,

виходячи із членства даної держави у Європейському Союзі, відповідає даним критеріям;

3) латвійське соціальне законодавство враховує інтереси різних категорій населення, не залежно від статі, віку, соціального становища;

4) в Латвії суттєва увага приділяється обсягам соціального забезпечення населення, тому в її національному законодавстві передбачено велику кількість різновидів механізмів надання громадянам соціального захисту.

На підставі здійсненого дослідження пропонуємо виділити наступні тенденції використання досвіду Латвії при імплементації останньою законодавства Європейського Союзу: 1) виконання усіх вимог Європейського Союзу щодо регулювання питань охорони здоров'я, умов та безпеки праці, працевлаштування, соціального захисту людей, що втратили роботу тощо; 2) законодавче врегулювання інтересів різних категорій населення, незалежно від статі, віку, соціального становища, які потребують допомоги держави; 3) оновлення внутрішнього законодавства, адже більшість актів соціального законодавства України були прийняті у перші роки після проголошення незалежності.

Адаптація соціального законодавства Латвії до стандартів Європейського Союзу була здійснена з метою виконання критеріїв членства у Європейському Союзі, що є ключовою вимогою для країни-кандидата, оскільки вона є базисом, на основі якого реалізуються економічні та політичні перетворення у державі, а також ефективно забезпечуються права і свободи людини і громадянина, що є фундаментальним правилом для будь-якої європейської держави. Така ж мета поставлена на сьогодні і перед вітчизняним законодавцем, проте все ще не є повноцінно виконаною.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність жодних конфліктів інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження проведено відповідно до науково-дослідної роботи, що фінансується за рахунок державного бюджету Міністерства освіти і науки України на 2016–2018 рр. № 16БФ042-01 "Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завадський В. М. Європейська інтеграція країн Балтії (1991–2004 рр.): автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.02. Донецьк, 2008. 20 с.
2. Гаряча Ю. П. Адаптація законодавства країн Балтії до надбання спільноти (*acquis communautaire*): досвід для України. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2012. Вип. 2. С. 193–200.
3. Ганечко О. М. Позитивний досвід Латвії щодо правового регулювання системи оплати праці: шляхи запозичення в Україну. *Науковий вісник публічного та приватного права. Трудове право; право соціального забезпечення*. 2016. Вип. 11. С. 105–109.
4. Aleksejs Dimitrovs. Equality Law in Latvia: Current Trends and Challenges. *The Equal Rights Review*, Vol. Nine (2012). P. 11–23
5. Zane Cunska and Tatjana Muravska. Social policy implementation in Latvia post EU accession. URL: http://providus.lv/article_files/1272/original/Cunska-Muravska-raksts.pdf?1328196302 (дата звернення: 16.01.2019).
6. Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Latvia, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L 26, 2.2.1998, p. 32–55.
7. Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Lithuania, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L.1998. Vol. 41, No 51. P. 32–42.
8. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Estonia, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L 68, 9.3.1998, p. 31–98.
9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами членами: від 14.06.1994. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24. Ст. 1794.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
11. Договір між Україною і Латвійською Республікою про співробітництво в галузі соціального забезпечення: від 26.02.1998. *Офіційний вісник України*. 2004. № 42. Ст. 2815.
12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49. Ст. 376.

13. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47. Ст. 372.
14. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21.
15. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 № 2109–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 2.
16. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290.
17. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 № 1727–IV. *Відомості Верховної Ради України*. від 2004. № 33–34. Ст. 404.
18. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875–XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991 № 21. Ст. 252.
19. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 № 3721–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст. 18.
20. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. Ст. 10.
21. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
22. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 232 с.
23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 № 2148–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 4041. Ст. 383.
24. Par valsts sociālo apdrošināšanu. Publicēts: Vēstnesis, 21.10.1997, nr.274276. URL: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=45466> (дата звернення: 17.01.2019).
25. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra. URL: <https://www.vsaa.gov.lv/ru/o-arcc/задачи> (дата звернення: 17.01.2019).
26. Par maternitātes un slimības apdrošināšanu. Latvijas Vēstnesis, 182 (465), 23.11.1995 URL <https://likumi.lv/doc.php?id=38051> (дата звернення: 17.01.2019).
27. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 № 1533–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171.

REFERENCES

1. Zavads'kyy, V. M. (2008). *Yevropeys'ka intehratsiya krayin Baltiyi (1991–2004 rr.)* [European Integration of the Baltic States (1991-2004)]. Extended abstract of candidate's thesis (07.00.02). Donetsk (in Ukr.).
2. Haryacha, YU. P. (2012). *Adaptatsiya zakonodavstva krayin Baltiyi do nadbannya spil'noty (acquis communautaire): dosvid dlya Ukrayiny* [Adaptation of the legislation of the Baltic States to the community acquis (acquis communautaire): experience for Ukraine]. *Naukovyy visnyk Akademiyi munitsypal'noho upravlinnya. Seriya: Upravlinnya*, (2). 193–200 (in Ukr.).
3. Hanechko, O. M. (2016). *Pozytyvnyy dosvid Latviyi shchodo pravovoho rehulyuvannya systemy oplaty pratsi: shlyakhy zapozychennya v Ukrayinu* [Positive Experience of Latvia Regarding Legal Regulation of the System of Remuneration: Ways of Borrowing in Ukraine]. *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava. Trudove pravo; pravo sotsial'noho zabezpechennya*, (11). 105–109 (in Ukr.).
4. Aleksejs Dimitrovs. Equality Law in Latvia: Current Trends and Challenges. *The Equal Rights Review*, Vol. Nine (2012). P. 11–23.
5. Zane Cunska and Tatjana Muravska. Social policy implementation in Latvia post EU accession. Retrieved from: http://providus.lv/article_files/1272/original/Cunska-Muravska-raksts.pdf?1328196302.
6. Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Latvia, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L 26, 2.2.1998, p. 32–55.
7. Europe Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Lithuania, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L.1998.Vol. 41, No 51. P. 32–42.
8. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Estonia, of the other part. *Official Journal of the European Communities* L 68, 9.3.1998, p. 31–98.
9. Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrayinoyu i Yevropeys'kymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy chlenamy: vid 14.06.1994 [Partnership and Co-operation Agreement between Ukraine and the European Communities and their member countries: dated June 14, 1994]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, 2006. (24). 1794 (in Ukr.).
10. Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy chlenamy, z inshoyi storony: vid 27.06.2014

- [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: from 27.06.2014]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, (75). 2125 (in Ukr.).
11. Dohovir mizh Ukrayinoyu i Latviys'koyu Respublikoyu pro spivrobitnytstvo v haluzi sotsial'noho zabezpechennya: vid 26.02.1998 [Agreement between Ukraine and the Republic of Latvia on Cooperation in the Field of Social Security: of 26.02.1998]. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, 2004. (42). 2815 (in Ukr.).
  12. Pro zahal'noobov'yazkove derzhavne pensiyne strakhuvannya [On Compulsory State Pension Insurance]. Zakon Ukrayiny (09.07.2003 No 1058–4). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (49). 376 (in Ukr.).
  13. Pro nederzhavne pensiyne zabezpechennya [About non-state pension provision]. Zakon Ukrayiny (09.07.2003 No 1057–4). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (47). 372 (in Ukr.).
  14. Pro derzhavnu dopomohu sim'yam z dit'my [On State Assistance to Families with Children]. Zakon Ukrayiny (21.11.1992 No 2811–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1993. (5). 21 (in Ukr.).
  15. Pro derzhavnu sotsial'nu dopomohu osobam z invalidnistyu z dytynstva ta dityam z invalidnistyu [On State Social Assistance to Persons with Disabilities from Childhood and Children with Disabilities]. Zakon Ukrayiny (16.11.2000 No 2109–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2001. (1). 2 (in Ukr.).
  16. Pro derzhavnu sotsial'nu dopomohu malozabezpechenym sim'yam [On State Social Assistance to Low-income Families]. Zakon Ukrayiny (01.06.2000 No 1768–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (35). 290 (in Ukr.).
  17. Pro derzhavnu sotsial'nu dopomohu osobam, yaki ne mayut' prava na pensiyu, ta osobam z invalidnistyu [On state social assistance to persons who are not entitled to a pension and persons with disabilities]. Zakon Ukrayiny (18.05.2004 No 1727–4). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (33–34). 404 (in Ukr.).
  18. Pro osnovy sotsial'noyi zakhychchenosti osib z invalidnistyu v Ukrayini [On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine]. Zakon Ukrayiny (21.03.1991 No 875–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR*, (21). 252 (in Ukr.).
  19. Pro osnovni zasady sotsial'noho zakhystu veteraniv pratsi ta inshykh hromadyan pokhyloho viku v Ukrayini [On the Basic Principles of Social Protection of Veterans of Labor and Other Citizens of Older Persons in Ukraine]. Zakon Ukrayiny (16.12.1993 No 3721–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1994. (4). 18 (in Ukr.).
  20. Pro pensiyne zabezpechennya [About retirement provision]. Zakon Ukrayiny (05.11.1991 No 1788–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1992. (3). 10 (in Ukr.).
  21. Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsial'noho zakhystu [About the status of veterans of the war, guarantees of their social protection]. Zakon Ukrayiny (22.10.1993 No 3551–12). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (45). 425 (in Ukr.).
  22. Yaroshenko, I. S. (2005). *Pravo sotsial'noho zabezpechennya: navch. posib.* [The right to social security: teach. manual]. Kyiv: KNEU (in Ukr.).
  23. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo pidvyshchennya pensiy [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Increasing Pensions]. Zakon Ukrayiny (03.10.2017 No 2148–8). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (4041). 383 (in Ukr.).
  24. Par valsts sociālo apdrošināšanu. Publicēts: Vēstnesis, 21.10.1997, nr.274276. URL: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=45466>.
  25. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra. Retrieved from: <https://www.vsaa.gov.lv/ru/o-arcc/задачи>.
  26. Par maternitātes un slimības apdrošināšanu. Latvijas Vēstnesis, 182 (465), 23.11.1995. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=38051>.
  27. Pro zahal'noobov'yazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannya na vypadok bezrobittya [About compulsory state social insurance against unemployment]. Zakon Ukrayiny (02.03.2000 No 1533–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (22). 171 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 54 pp. 42–51.

Related identifiers:

10.5281/zenodo.2564464

http://forumprava.pp.ua/files/042-051-2019-1-FP-Maliuha_7.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_1_7.pdf
License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 17.01.2019

Accepted: 25.01.2019

Published: 30.01.2019

Cite as:

Малюга, Л. Ю. (2019). Перспективи впровадження в Україні в умовах євроінтеграції латвійського досвіду реформування соціального законодавства. *Форум Права*, 54(1). 42–51. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2564464>.

Maliuha, L. J. (2019). Perspektyvy vprovadzhennya v Ukrayini v umovakh yevrointehratsiyi latviys'koho dosvidu reformuvannya sotsial'noho zakonodavstva [Prospects of introduction in Ukraine in the context of European integration of the Latvian experience in reforming social legislation]. *Форум Права*, 54(1). 42–51. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2564464>.